

Gyógyszerésztörténeti közlemények

Gyógyszerészet 36. 617–618. 1992.

Gondolatok a magyar gyógyszerésztörténetről^{*}

Szigetváry Ferenc

A szerző dolgozatában kifejti, hogy felül kell vizsgálni a – véleménye szerint – gyógyszerésztörténeti szempontból gyakran helytelenül értékelt kezdeti gyógyítási törekvéseket és tisztázni kell a gyógyszerészet kialakulásának hazai körülményeit. Szükségesnek tartja és javasolja, hogy ennek, valamint a későbbi korok vizsgálata érdekében elsősorban helytörténeti levéltári kutatásokat végezzenek, melyben hivatásos kutatók mellett jelentős szerepet vállalhatnak a területen élő gyakorló gyógyszerészek.

A gyógyszerészet legelső megjelenési formáját a gyógyszerészet történetével foglalkozó bel- és külföldi művek egyaránt (többé-kevésbé erőltetetten) már az ősközösségi társadalomban (a családon belül) megtalálni vélik, ahol az anya a csecsemő ápolását mintegy tovább végezve gondoskodik a megbetegedett, megsérült családtagról. Ezt a szemléletet viszik tovább a történelem előtti, majd a történeti népek egészségügyéről fennmaradt inkább kevesebb mint több emlék, illetve írásos adat – néha átlátszóan naív – magyarázatával, és mindezt az adott korban használt gyógyszerészeti tevékenységnek értékeli. Azonban, ha a ma elfogadott definíciót tartjuk szem előtt a gyógyszerészetről csak úgy vélekedhetünk, hogy mindezek csupán előképeként, előkészítésének foghatók fel a középkorban ténylegesen megjelenő és azóta fejlődő gyógyszerészetnek. Érdekesek ezek az előképek, azonban szabatos megfogalmazás szerint gyógyszerésztörténetnek tekintendők.

A gyógyító igyekezethez minden korban – egyebek (kulturális, misztikus elemek) különböző mértékű jelenléte mellett – hozzátartozott az alkalmazott orvosság is. Nagyon fontos, hogy az egyes korok gyógyszerkincsét (ill. egyéb, az orvoslás folyamán felhasznált más módszereket is) a kor ismeretanyagának, ideológiájának, társadalmi-gazdasági adottságainak, stb. alapos ismeretével a korba illeszkedve kíséreljük meg értékelni, sohasem lekezelőleg, a mai (a teljesnek és tökéletesnek hitt) ismereteink alapállásából kiindulva.

Így ugyanis számos olyan hibát elkerülhetünk, amelyet a nem a szakmából jött gyógyszerésztörténészek, de még a kollégák is szép számban követtek el. Gondolok itt a századokkal ezelőtti patikák szeszes készítményeire, füstölőire, tintáira, gyertyáira, fáklyáira, vagy akár a nagyszámú, cukorral készülő készítményeire, amelyekből a patika még nem minősíthető italboltnak, szatócsüzletnek vagy cukrászdának, hiszen mindezek a kor akadémikus gyógyszerkincsének alkotórészei reprezentánsai. A tinta, gyertya, fáklya stb. készítése hiánypótlásra irányuló törekvés: a velük való bánás technológiájának ismerete máshol még nem volt meg. Ez a „melléküzemág”, amely jövedelmező is lehetett, így a mai „többllábon” állásnak felelhetett meg.)

Ha vizsgálódásainkat a magyarországi viszonyokra szűkítjük le, megállapíthatjuk, hogy honfoglaló őseink táltosai – a hosszú vándorlás során különböző kultúrákkal hosszabb-rövidebb ideig érintkezve – szükségképpen fejlett empiriás gyógyeljárásokat hoztak magukkal a Kárpát-medencébe. Hiba volna ezt egyenlőnek deklarálni a XX. század néprajzkutatóinak a volt Szovjetunióban talált egyes primitív rokon népek sámánizmusával, hisz azok helyben maradtak, illetve ezer éven át más környezeti hatás érte őket. Mindenesetre fontos lenne a régészet ilyen irányú érdeklődésének kibővítése, összevetve a szomszéd kortárs irodalom megfelelő vonatkozásaival, hisz a korról rendelkezésünkre álló írásbeli hazai adatunk úgyszólván semminek mondható.

Változott a helyzet az államalapítás után, a kereszténység felvételekor. A téríteni hazánkba jött szerzetesek más egészségügyi kultúrát hoztak magukkal. Kis jóakarattal ezt az „akadémikus medicina” megjelöléssei illelhetjük, hisz köztudottan benedekrendi alapítású volt a Salerno-i egyetem, illetve nagyjelentőségű a bencések Monte Cassinó-i kolostora. A kereszténység felvétele hazánkban egyben a „pogány” életformának, ezen belül a gyógyító módszereknek az erőszakos háttérbe szorítását, megsemmisítésére való törekvését is jelentette. Tudjuk azonban azt is, hogy a pogány szokások helyenként egy-két századdal túléltek az első térítések idejét, így állíthatjuk, hogy az említett akadémikus medicina mellett kezdettől jelen volt a népi gyógyászatban továbbélő, az itt talált népek gyakorlatával ötvöződött honfoglalói egészségügyi ismeret és módszer-anyag.

Az úrpádházi királyok korában egyre több szerzetesrend telepszik meg az országban. Kötelezően létesítik a kolostorokban a xenodochiumokat, amelyek mellé orvosságos kamrát is fel kell tételniünk az azokat ellátó infirmárius fráterekkel együtt. De hiába említtem a szerzetesrendek gyógyító és betegápoló tevékenységét „akadémikus medicina”-ként, mert ez távolról sem jelentette azt, hogy minden rendháznak tanult orvosa lett volna, a gyógyítással foglalkozók csupán egészségügyi „középkádereknek” voltak tekinthetők. A gyógyítással, betegápolással foglalkozók azonban ezirányú képzésüket már az említett egyetem kisugárzásából merítették, hiszen abban a korban a papképzés szerves tartozéka volt az egészségügyi ismeretanyag, ahogy

^{*}Az MGYT Gyógyszerésztörténeti Szakosztály előadó ülésén – 1992. március 27-én – elhangzott előadás alapján.

a múlt században még pl. a protestáns lelkészeket is képezték erre.

A keresztesháborúk megindításával egyidőben egyre másra alapított lovagrendek meglepedésével még inkább növekedett az ispotályok száma az országban. A rend tagjai közt már munkamegosztás is van, a lovagok harcosok, a káplánok papi és ápoló-gyógyító tevékenységet végeznek.

Bármennyire is magas számokat említenek egyes kutatók, a szerzetesi és lovagi ispotályok az ország lakosságának egészségügyi ellátásához messze nem voltak elegendők, illetve az ispotályok gyógyszeres szobáit kezelők nem nevezhetők gyógyszerészeknek.

Lényegesen változik a helyzet, amikor Budán. Pozsonyban az 1300-as évek elejétől már forrásadatok tanúskodnak polgári tulajdonban működő patikákról.

Megjegyzem, hogy a kereszties háborúk elmúltával, a lovagrendek megszűnésével, illetve egyes korábbi, gyógyítással is foglalkozó szerzetesrendek feloszlásával alakulnak ki legelőször az ún. városi patikák. Az ellátatlan szegények, kezelésére alakult, meglévő „egészségügyi intézményeket” a városok veszik át, mert az ellátatlanok terhe a városi magisztrátusokra hárul.

Az itt említett adatokkal indul el a már ténylegesen gyógyszerészetnek tekinthető hazai gyógyszerészet története. Bár a következő századokból a levéltári adat kevés (hasonlóan a fennmaradt tárgyi emlékekhez), mégis érdemes lenne az ismert patika-alapítási és fennállásukról tanúskodó forrásoknak újbóli elővétele, újraértékelése, nyomaiakon további adatok kutatása, hogy a XIV–XVI. századok gyógyszerészeti múltját ne csak általánosításokkal, külföldi

párhuzamokkal legyünk kénytelenek továbbra is elintézettnek tekinteni. Ebből a megfontolásból hívom fel a figyelmet a helytörténeti kutatások jelentőségére. A helytörténeti kutatásokat ugyanis – a ráfordított idő és anyagiak viszonylag kedvező lehetőségeinek figyelembevételével – a zömében hobbiból, munkájuk ellátása mellett tevékenykedő kollégák is elvégezhetik, eredményeik ugyanakkor nem lebecsülhetők. Végülis, ha minden megyénkről (beleértve természetesen Magyarországot számbajöhető területeit is) rendelkezésre áll majd egy – akár csupán csak részleteiben használható – feldolgozás vagy gyógyszerészdoktori disszertáció, sokkal könnyebb lesz megírni az egyetemes magyar gyógyszerésztörténetnek ezt a fejezetét. Ez helyettesítheti a gyorsan készült, más történelem-szemlélettel íródott, helyenként anekdota-gyűjtemény-szerű Baradlay-Bársony gyógyszerésztörténetet.

Ezekkel a sorokkal ehhez a munkához kívántam egy két gondolatot felvetni. Sok sikert kívánok egy ilyen törekvés megvalósulásához.

F. Szigetváry: *Reflections about the Hungarian history of pharmacy*

On the basis of his lecture held at the session of the section for the history of pharmacy of the Hungarian Pharmaceutical Society author points out that it is necessary to reconsider the first therapeutical efforts having been interpreted often inexactly from the point of view of the history of pharmacy. Moreover the circumstances of the establishment of pharmacy in Hungary are to be explored. For those aims he suggests to carry out first of all archival investigations concerning regional history. In this scientific work the pharmacists of the region may offer a significant assistance.

(Szombathely, *Petőfi S. u.* 24. – 9700)

Érkezett: 1992. április 2.

A Magyar Gyógyszerészeti Társaság gondozásában megjelent

Dr. Káta Mihály és Dr. Papp János: Gyógyszerészi etika

c. könyve, mely még korlátozott példányszámban beszerezhető a Magyar Gyógyszerészeti Társaság titkárságán.

Ára: 250 Ft + postaköltség

Cím: Budapest V., Zrínyi u. 3. – 1051 „B” épület